

ИЗ ОПАТОВЦА - ПРЕКО БАКОВА У ЗАГРЕБ (од 19. априла до 10. маја 1945.)

У БОРБАМА ЗА ОСЛОБОБЕЊЕ БАКОВА

За сам пробој Сремског фронта 5. бригада, армијском заповешћу од 10. априла, добила је задатак: »По заузимању Опатовца бригада напада с. Мохово заједно са деловима 1. дивизије. По заузимању Мохова бригада ће се концентрисати код пристаништа Опатовац, где ће се пребацити преко Дунава у Бачко Ново Село. У току 12. и ноћу 12/13. априла бригада врши покрет правцем: Бачко Ново Село-Округла Млака-Боћанска Пустара. Уколико буде потребно и погодно, а према наређењу Штаба 1. дивизије, бригада ће извршити десант на сектору Фабрике обуће 'Бата, у циљу пресецања комуникације Борово-Вуковар- Винковци и напада једним дијелом снага на Вуковар са сјевера.³⁹⁹⁾ Међутим, после извршеног десанта на Дунаву и ослобођења Опатовца и Сотина, бригада се, 12. априла у 16.30 часова совјетским монитором враћала у Бачко Ново Село, где је добила заповест штаба 1. армије да ојачана 1. тенковским батаљоном треба да се 13. априла у 13 часова у рејону испред Винковца поново врати у састав своје 21. дивизије ради учествовања у нападу на непријатеља у Винковцима.

Око 23 часа 12. априла бригада је кренула левом обалом Дунава, узводно, и 13. априла стигла у непосредно околину села Плавна. Опет су совјетским мониторима пребачени сви пешадијски делови преко Дунава у већ ослобођени Вуковар, а услед непостојања шлепова, комора и команда позадине бригаде остали су на левој страни Дунава. Око 16 часова истог дана, два батаљона наставила еу покрет у правцу Винковца и даље, преноћила у селу Петровце. Штаб бригаде и 1. батаљон остали су у Вуковару да сачекају шлепове са позадинским деловима, али они нису пристигли ни овог дана.

399) 36. НОР, Хсе, 1, аок. 37 и 5.

Штаб 21. дивизије 13. априла 1945. издао је заповест штабовима потчињених јединица за даље наступање и за ослобођење Бакова, с тим да наступање почне 14. априла у 4. часа. Штабу 5. бригаде било је наређено:

»5. бригада, која долази у наш састав у колико касно стигне кретаће се општим правцем XXXI-ве бригаде као дивизијска резерва, а биће употребљена према потреби.«⁴⁰⁰⁾

Два батаљона 5. бригаде (2. и 3.) наставила су покрет, пристигао је и штаб бригаде и 14. априла бригада је поново ушла у састав своје дивизије.

Снажним надирањем јединица 21. дивизије које су гониле непријатеља у стопу, по поласку из ослобођених Винковаца у 4 часа изјутра, једно за другим ослобођена су села: Ново Село, Јермина, Иваново, Нови Микановци, Мрзовић, Врбице и Стари Микановци. Снажан отпор пружио је један немачки батаљон у селима Бурђанци и Вишковци, борио се готово на живот и смрт, све док му дивизијски делови нису зашли с леђа. Дошло је до борбе прса у прса, оружјем и кундацима и тек онда су се Немци повукли остављајући на бојном пољу много мртвих и рањених. Затим је ослобођена Куглерова пустара и у 13.30 часова 14. априла дошло је до предњих ивица Бакова.⁴⁰¹⁾

Напад је продужен готово из покрета. На ивици Бакова није дао неки нарочити отпор, па су јединице 21. дивизије успеле да се пробију две до болнице и Баковачке катедрале, где су наишли на јачи непријатељски отпор. По замисли штаба 21. дивизије град је требало освојити обухватом 4. бригаде са једним батаљоном 5. бригаде, са северозападне стране града, преко Куглер пустаре, уз истовремено пресецање комуникације Баково - с. Кондрић и фронталним нападом 31. бригаде на источни део града.

Међутим, у предузетом обухвату 4. бригада је наишла на јак непријатељски отпор, али је успела да се преко Куглер пустаре пробије до североисточне ивице града, где је била задржана, а потон принуђена да се повуче, док је 31. бригада била задржана источно од железничке пруге. Услед недоста-

400) Зг НОР, Хое, I, АОК 67, а ради ширих сазнања о борбеном путу 21. дивизије може се видети АОС, к. 252, рег. бр. 58-1/3, Извештај штаба 21. дивизије, к. пов. бр. 43 од 13. априла 1945, о борбама на дан 12. априла 1945. Исто, XI, 1, док. 89. Треба Бурђинци, 6 км југоисточно од Бакова. На линији с. Вишковци - с. Бурђанци отпор су пружали заштитнички делови немачке 41. пешадијске дивизије, која се повукла у Баково.

401) АОС, к. 252, ф. 4. док. 8, Извештај штаба 21. дивизије к. пов. бр. 43, од 15. априла 1945. штабу I. армије ЈА о борбама вођеним 14. априла 1945.

така артиљеријске муниције, бригаде нису биле ефикасно подржаване артиљеријском ватром и претрпеле су осетне људске губитке.

Петнаестог априла оба батаљона 5. бригаде наставила су покрет према Бакову. Око 8. часова истога дана, истим правцем из Вуковара кренуо је и 1. батаљон. Око 18 часова почела се пребацити преко Дунава и команда позадине бригаде.

Штаб 21. дивизије 15. априла издаје заповест којом наређује борбена дејства својих бригада ради окружења непријатељских снага у Бакову, по којој је 4. бригада добила задатак да преко с. Иван-Двора овлада с. Селце и комуникацијом Селце - Баково, с тим да координира своја дејства са дејствима 13. бригаде 1. пролетерске дивизије, која је тога дана овладала с. Баковачка Сатница. Петој бригади било је наређено да се креће за 4. бригадом и пошто прође с. Иван - Двор, да једним батаљоном дејствује, према Бакову, а 31. бригада добила је задатак да контролише правце који са севера воде у Баково да се непријатељ не би извлачио тим правцем.⁴⁰²⁾

Пета бригада је по доласку у рејон Бакова примила ову заповест и одмах разместила своје батаљоне на сектору северозападно од овог града: 2. батаљон запосео је положаје источно од к. 112, тј. лево од пута који из Бакова води за Сатницу Баковачку, са једним водом десно од пута до ивице шуме, а 3. батаљон био је у бригадној резерви, на положајима делом шуме Гај. Лево од 5. бригаде налазила се 2. а десно 3. личка. Бригадна и делови дивизијске артиљерије налазили су се у непосредној близини, позади опште резерве.

Штаб 21. дивизије закључује да дневни напад на непријатеља у Бакову није успео, и започиње са припремама за ноћни напад са увођењем у борбу 5. бригаде.

Тешке борбе у самом Бакову почеле су већ 15. априла у 23.30 часова и трајале су све до 6.50 часова 16. априла. Обе бригаде (4. и 5.) нападале су на непријатеља на североисточној ивици града и успеле су да продру до центра града, док је 31. бригада јаким непријатељском ватром задржана на источним у јужним прилазима граду. Пета и 4. бригада продрле су до центра града, Катедрале и болнице, али су ту биле дочекане жестоком непријатељском ватром, нарочито из непријатељских митраљеских гнезда смештених у куполама Катедрале, и напад обе бригаде био је одбијен, уз велике људске губитке, нарочито код 4. бригаде. За све време артиљерија дивизије

⁴⁰²⁾ АОС, к. 1043, ф. 1, док. 10, *Заповест штаба 21. дивизије ЈА*, оп. бр. сл. од 15. априла 1945. године.

успешно је подржавала напад обе бригаде, нарочито испред источне ивице Бакова. Митраљеска гнезда на Катедрали артиљерија је такође могла успешно да ликвидира, али је штаб дивизије наредио да се не пуца, што се са војничког гледишта показало погрешним, јер су бригаде баш из тих гнезда и пре-трпеле најтеже људске губитке.

Већ у 4 часа 16. априла у Баково су пристигли делови 47. пешадијског пука, који су одмах уведени у борбу и скоро из покрета извршили противнапад и принудили делове 4. и 5. бригаде, на повлачење уз велике људске губитке. Дивизија је 16. априла осванула на полазним положајима за напад на Баково и делимично је била укопана, али је била засипана прецизном непријатељском митраљеском и артиљеријском ватром. Повратком на старе положаје приступило се сређивању - у протеклом нападу веома изнурених јединица и њиховој припреми за поновни напад на непријатеља у Бакову.

Поподневних часова 15. априла непријатељ је почео да извлачи своје коморе у позадину, али је истовремено наставио да појачава своју одбрану у Бакову. У Баково је по подне пристигао један воз пун војске. Били су то делови 65. пука 22. пешадијске дивизије. Немачки гарнизон у Бакову подржавао је у потпуности 22. артиљеријски пук чији је 2. дивизион био ангажован на правцу с. Будровци, док су 3. и 4. дивизион били на ивици Бакова оријентисани за дејства према истоку и северу. Осматрачнице пука налазиле су се на источној и северној ивици Бакова, а командно место пука било је у самој варошици.

По уласку у Баково, 65. пешадијски пук 22. немачке дивизије уз снажну подршку 22. артиљеријског пука, скоро из покрета је напао положаје 31. српске бригаде и потиснуо је са њених положаја. Штаб 21. дивизије наређује штабовима 4. и 5. бригаде, упућених ка Селцу, да се врате и изврше бочни напад на непријатеља у Бакову. У тесном садејству јединице 4. и 5. бригаде успевају да одбију противнапад 65. пешадијског (гренирског) пука и да га, носећи му велике људске губитке врате на полазне положаје у Бакову.

Пошто су ефикасно успеле да разбију непријатељски противнапад на 31. бригаду, 4. и 5. бригада пресекуле су комуникацију Баково - Горјански Ивановци и пошле на затадак заузимања Селца и заједничког дејства са 1. пролетерском дивизијом.

Штаб 21. дивизије наредио је штабовима бригада да са својим инжењеријским четима изврше детаљно извиђање неп-

ријатељских четама изврше детаљно извиђање непријатељских минских поља на правцима напада и да створе пролазе у њима и припреме се за напад.

По дивизијском плану требало је претходно непријатељске снаге у Бакову окружити, а потом их концентрично тући. Окруживање града извршено је под борбом ноћу 15/16. априла. У 7 часова 16. априла 4. и 5. бригада прешавши Баковачку Сатницу, преко Иван-Двора, са два батаљона ушле су у Селце, пошто се непријатељ претходно повукао из тог села, док је један батаљон 5. бригаде у заједници са деловима 1. бригаде 6. пролетерске дивизије пресекао комуникацију са правца Бакова. Непријатељ је целог дана упорно бранио своје положаје, нарочито комуникацију Баково - с. Драготин, одакле је из своје позадине тукао пешадијске и артиљеријске јединице, а највише Селце, у коме су се налазили делови 4. и 5. бригаде.

Око 16. часова делови 31. бригаде пробили су се у Баково на три правца и наставили да продиру ка центру града. Истовремено су 4. и 5. бригада 21. дивизије са севера и 2. и 3. бригада 6. дивизије са северозапада продирале у град и спојиле са деловима 31. српске бригаде и коначно ослободиле град Баково.⁴⁰³⁾

После тешке и упорне борбе, ноћу 16/17. априла у заједници са бригадама 6. пролетерске дивизије, јединице 21. дивизије сместиле су се у самом граду. Бригаде су затварале правце - 31. бригада: с. Пишкаревци - Баково, а 4. и 5. бригада правац с. Драготин - Баково, док је 6. дивизија продужила покрет преко Селца. У граду су бригаде сређивале своје јединице и одмарале се, док су оруђа артиљеријских јединица била на положајима.

Борбе за ослобођење Бакова биле су веома тешке, једне од најтежих, и са великим људским губицама. Борбе и сам напад били су утолико тежи што су се одвијали уз недовољну подршку сопствене артиљерије, изузев оруђа за непосредно гађање која су се кретала у стрељачком строју бригаде, а није било ни тенкова, ни подршке југословенске авијације. У борбама за ослобођење Бакова борци и старешине 5. бригаде показали су још једном велику храброст и пожртвовање, при чему су старешине биле у првим борбеним редовима.

Већ 16. априла 1945. године дивизијски комитет КПЈ, у тек ослобођеном Бакову, одржао је састанак ради анализе борби у времену од 12. до 16. априла 1945. године. Том приликом констатовано је да су у свим јединицама 21. дивизије

403) зб. НОР, Хсе, 1, док. 89.

успешно извршене све припреме за пробој сремског фронта и да су војна обука и политичка изградња бораца и старешина за предстојеће операције биле добре и успешне. У свим тим борбама борбени морал био је висок, а постигнути су и велики резултати, јер само 5. бригада у овим борбама из непријатељског борбеног строја (већином Немци и мањи број усташа) пред Баковом и у Бакову избацила око 120 људи, од којих преко 60 погинулих и 57 заробљених. Од материјала заплењена су три камиона, три телефона и три писаће машине.

Крупне су биле и слабости у војном погледу испољене у борбама за Баково. Штабови су потценили непријатеља а обавештајна служба није прикупила довољно података о појачањима која је непријатељ из позадине доводио у Баково. Огромне ватрене могућности наоружања нису увек у потпуности биле искоришћене, посебно артиљерија која није увек ефикасно дејствовала, у чему је донекле и спутавана наређењима да нпр. не туче јака непријатељска митраљеска гњезда на Катедрали, одакле је и 5. бригада претрпела најтеже губитке. Јуриши јединица бригаде одвијали су се често без ватрене подршке артиљерије и минобацача.

Све је то условило велике људске и материјалне губитке бригаде, која је у борбама за ослобођење Бакова имала 115 погинулих (11 код Мирковца, 73 код Бакова, 15. априла, и 31 у Бакову, 16. априла 1945. године). Сви су они сахрањени у овој славонској варошици.

Сутрадан, 17. априла, у Бакову је одржан велики митинг војске и грађанства. Одата је пошта свим погинулим а затим је говорио политички комесар бригаде Јован Крстић Мргуд. Ради сузбијања негативних политичких и моралних ефеката високих људских губитака, политички комесар је говорио о жестини борби против далеко јачег и артиљеријом боље опремљеног непријатеља, а затим је обавезао све борце да не заборава погобију свих евојих другова и позвани су да исто тако високим борбеним моралом наставе да гоне непријатеља све до његовог уништења и коначног истеривања из наше земље.

БОРБЕ КОД НОВЕ КАПЕЛЕ И НОВЕ ГРАДИШКЕ

Ослобођењем Бакова, 16. априла 1945. године, јединице 1. армије ЈА започеле су потискивање непријатеља са линије Баково - Стриживојна - Јаруге на Сави.

Сходно наређењу штаба 1. армије ЈА, штаб 21. дивизије 17. априла 1945. године у 22 часа издаје заповест штабовима потчињених јединица за усиљени марш 18. априла ка Плетерници.⁴⁰⁴⁾ Пошто се добро одморилa, попунила муницијом и храном, дивизија је извршила покрет тачно на време, са почетком у 4 часа, правцем: Баково - Баковачки Селци - Мађар - Слободна Власт - Пака - Рушево - Бедина Ријека - Калинић - с. Бук. Марш је био усиљен, марш-рута је износила 45 километара, по неравном терену, са разликом од преко 140 метара надморске висине (Баково на 109, Пака 252, и Бук на 120 метара). На сваки сат марша даван је одмор од 10 минута. Док је колона пролазила кроз село Рушево, у 16.30 часова, у правцу југа прелетела су два немачка авиона и вратила се на траг, али марш дивизијске колоне није био ометан. Није било посебне активности наше авијације, сем неколико извиђачких авиона који су се повремено појављивали над просторијом кретања јединица дивизије. На додељену им просторију све јединице 21. дивизије стигле су истога дана у 19 часова и разместили се за одмор. Пета бригада и њен штаб разместили су се у рејону с. Блацко а 2. батаљон био је у резерви у селу Лазе.

Дугогодишња владавина непријатеља овим крајем и његова упорна пропаганда оставили су дубоке психолошке трагове на људима ових села. »Многи људи су«, пише Живота Камперић у свом дневнику, »побегли пред нама, а ови што су остали дочекали су нас махом стрепећи. Говорили су им да им кољемо све одреда, и старо и младо. Па кад им то није било довољно испричали су народу да, пошто прође војска, онда за њом надире некаква 'Црна рука' која ништа живо не остави. Ето синоћ у Лазама беху две жене - свекрва и снаха - и неколико деце. Снаха толико уплашена причама о нама, разним измишљотинама, да је отворено рекла како не сме остати у истој соби са нама... Тек се у зору мало раскрвила, кад је увидела да им никакво зло не учинисмо. Пред нама се, како се говори налази група четника. Одавно се не сусретосмо с њима. Да нам је да се дочепамо неког од њих... «

Борбених дејстава није било. Батаљонске патроле крстариле су по околним шумама, извиђале и заробљавале непријатељске војнике. Заробљено је десетак војника, углавном добрана.

У 19 часова истога дана, командант 1. армије ЈА телефонском (а 18. априла и писменим путем) наредио је команданту

⁴⁰⁴⁾ АОС, к. 1043, рег. бр. 11-1.

21. дивизије да своју 5. бригаду ојача батеријом пуковских топова 76 мм и батеријом топова 120 мм (из 21. артиљеријске бригаде) и да је одмах упути на просторију с. Блацко - с. Вишковци (четврти и пети километар северозападно од Плетернице) ради обезбеђења с. Плетернице правцем из Славонске Пожеге код Ср. Села - Кузмице (к. 141) у случају покушаја Немаца да пошаљу помоћ својим опкољеним јединицама у Плетерници, чије опкољавање и борбе за село води 1. пролетерска дивизија. Петој бригади је придодат 2. дивизион 21. артиљеријске бригаде.⁴⁰⁵

Био је то напоран марш преко тешког планинског терена Крндије. Кретало се уским планинским путевима и стазама ноћу. Тешко је било вући наоружање и технику, али су борци после великих успеха у протеклим борбама савладали и ове препреке.

У ноћи 19. априла 5. бригада се, по доласку у с. Доњи Липовац, поставила на положаје јужно од Доњег Липовца, лево почев од пута који води за Нову Капелу па удесно до Госпина Поља, дејствујући на главну комуникацију Нова капела или Бриг - Врбова. На истим положајима бригада је остала и 20. априла и дејствовала на истој комуникацији, ометајући извлачење непријатељских снага из Нове Капеле за Нову Градишку.⁴⁰⁶

Непријатељеки положаји налазиди су се на линији: Батрина - Нова Капела - Били Бриг, коју је непријатељ огорчено бранио. Његова артиљерија била је постављена код цркве и гробља у Новој Капели. Располагао је са много тешких оруђа, која су упорно и систематски дејствовала по положајима 5. бригаде.

Бригадни положаји налазили су се на надвишавајућим брдима изнад комуникације и скоро се потпуно господарило над сваким покретом непријатеља који се повлачи из правца Славонског Брода.

Положаји 5. бригаде поседнути са два батаљона протезали су се на линији: северно од руба који води од Нове Капеле у Бели Бриг, на одстојању од око 600-800 метара од комуникације, с тим да се лево крило бригаде ослањало на пут који води од села Аиповца према Новој Капели и даље па удесно

⁴⁰⁵ АОС, к. 252, ф. 4, док. 26, *Извештај штаба 21. дивизије ЈА*, к. пов. бр. 43., од 19. априла 1945. године штабу Прве армије ЈА, за 18. април 1945. године, 36. НОР, *Хсе*, 1, док. 89, стр. 462 и АОС, к. 40, док. 2-28, 2-29 и 2-30/1, *Операцијски извештај штаба 5. бригаде*.

⁴⁰⁶ 36. НОР, *Хое*, 1, док. 87, стр. 439^t40.

у висини цркве у Билом Бригу. Штаб бригаде био је на положају. Терен је брежуљкаст и шумовит, са местимичним увалама и омогућавао је јединицама да са јачим снагама, до чете, заузимају погодне положаје. Железничка пруга Београд - Загреб, била је само неколико стотина метара удаљена од бригадних положаја са којих се могло успешно дејствовати сваком врстом ватре.

Непријатељ је у току ноћи 20. априла извршио јак притисак на положаје 1. батаљона бригаде (на десном крилу), обилно потпомогнут артиљеријском и бацачком ватром, али је био одбијен. После тога непријатељ је наставио преко ноћи и дана са упорном артиљеријском ватром. Бригада је имала 108 рањених и 8 погинулих. Од непријатеља је заплеењен мали минобацач и осам пушака.

Бригада је остала на истим положајима и 21. априла. Непријатељ је у току целог дана вршио нападе на њене јединице са намером да је збаци са положаја и тако ослободи комуникацију за несметано повлачење својих јединица из правца Славонског Брода. Око 14 часова бригада је била принуђена да напусти предње и да се повуче на прихватне положаје, јужно ослањајући се и запоседајући косу до самог села Доњи Липовац, коју су посели 1. и 3. батаљон, а 2. батаљон је био у резерви око к. 331.

Губици бригаде били су: погинула четири, рањених 5, контузованих 6, а изгубљена су два противтенковска митраљеца и два пушкомитраљеца су уништена. Непријатељски губици били су осетни, али неутврђени, а уништена су му три камиона и неколико запрежних кола и онеспособљен један теретни воз.

У зору 22. априла 5. бригада је по наређењу штаба 1. пролетерске дивизије извршила јак притисак на непријатеља нешто западније од досадашњег правца циљем пресецања и уништавања његових одступајућих колона друмом, Нова Капела - Били Бриг - Врбова. Били су то делови 22. пешадијске немачке дивизије који су се повлачили из Плетернице, почев од 21. априла. Из Плетернице су се десном обалом реке Орљаве повлачили и делови 8. ловачког (усташког) здруга ка Батрини. Борбе су биле жестоке, уз употребу тешког оруђа са обе стране. Друм је био закрчен многобројним и густим колонама непријатељске војске, које су представљале погодно место за ватру јединица 5. бригаде. Раван терен пружио је непријатељу веома мале могућности за бег. Многи су се у паничном бек-

ству спасавали иза железничке пруге. Нападу 1. батаљона из покрета се прикључио и 2. батаљон.

У таквој ситуацији непријатељ врши жестоки напад на положаје 5. бригаде, уз обилно коришћење тешке артиљерије, а своје јединице подржавао је и блиндираним возом из правца Славонског Брода, који је дочекан ватром противколских топова и противтенковских пушака и враћен према Броду. Бригада је жестоком ватром одбила овај противнапад непријатеља, који почиње да се повлачи, све више захватан паником. Опет су Немци бежали иза железничке пруге, тражећи заклон од ватре бригаде. На друму се дизао густи дим и пламен погођених немачких колона и низале се експлозије муниције из камиона. Друм је био потпуно закрчен колонама напуштених кола, камиона и коња који су бежали по друму и пољу. Наилазак југословенских авиона унео је још већу пометњу код непријатеља.

Непријатељ почиње поново јачи напад свежим снагама, опет потпомогнут блиндираним возом и артиљеријом, али не успева да збаци бригаду са њених положаја, са косе изнад Нове Капеле. Ипак је заузело положаје на боку бригаде, у рејону Батрине, и почело да угрожава положаје бригаде. Међутим, већ се осећао притисак јединица 1. пролетерске дивизије из рејона Славонског Брода, па је непријатељ напустио Нову Капелу 23. априла поподне.

У борбама 22. априла бригада је имала 23 рањена и 3 погинула, док су губици непријатеља неутврђени. Бригада је запленила један тешки митраљез са 500 метака.

О жестини борби које је 5. бригада водила 21, 22. и 23. априла са деловима 22. немачке пешадијске дивизије на комуникацији Славонски Брод - Нова Градишка, код Нове Капеле, говори и податак да је бригада имала 25 погинулих, и далеко већи број рањених, а број губитака нанесених непријатељу је у сваком случају био висок.

На дан 23. априла 5. бригада је, сходно заповести штаба 1. армије ЈА, пошла у 9 часова у састав своје 21. дивизије, која се тада налазила у селу Врбова.^{407>}

»То је сада«, пише Гаврило Антић, - «напредовање комуникацијом Београд - Загреб. Л>уди у колони као да не иду оним обичним кораком. То је неки потрчкавајући корак нестрпљивих и ужурбаних људи који предосећају да ће за неколико дана бити крај и за које никакво напрезање није тешко.

^{407>} 36. НОР, Хое, 1, док. 99, стр. 518-520.

Нормалног починка нема, и за дивно чудо, као да га нико и не тражи. Очи су широм отворене и стално спремне да приме нове слике и доживљаје. Стално се нешто догађа и мировању нема места. Радост је владајуће осећање. Радост што је сваки нови корак ка западу корак мање простора за непријатеља. А тај корак се не може мерити обичним мерилима».

Својом заповешћу оп. бр. 150. штаб 1. армије ЈА наредио је, 22. априла 1945. године, штабовима 1. пролетерске и 21. дивизије да наставе гоњење непријатеља у правцу Нове Градишке, уз садејство 2. тенковске и 1. коњичке бригаде. Обе дивизије имале су да врше обухват непријатељевих отпорних тачака, а потом да их одсецају и уништавају. На фронталном правцу обема дивизијама је наређено да остављају мање снаге како би се избегле фронталне борбе.⁴⁰⁸⁾

Пратећи непријатеља у стопу, 21. дивизија је, 23. априла, са линије с. Батрина - с. Доњи Липовац, у борбеном распореду: 31. 4. и 5. бригада, при свом наступању ослободила места: Батрина, Нова Капела, Били Бриг, Врбова. У Старом Петровом Селу, делови дивизије наишли су на слабији отпор непријатељских заштитница, који је убрзо сломљен. Непријатељ је запосео нову одбрамбену линију положаја: прелаз главне комуникације (Београд - Загреб) (к. 128 - с. Запоље - с. Бодоваљци (к.97). Непријатељу није дозвољено да се заустави и предахне, а још мање да у миру поседа нове одбрамбене положаје и да на њима правовремено и систематски организује отпор. На новој одбрамбеној линији положаја су посели делови немачке 41. пешадијске (тврђавске) дивизије и затварали комуникацију Нова Капела - Градишка, а од њеног десног крила до реке Саве налазила се 3. хрватска (ушашко-домобранска) дивизија.

Пред напад на нову непријатељеву одбрамбену линију, са поласком из рејона Старог Петровог Села, направљен је нови борбени распоред јединица 21. дивизије, по коме је 5. бригада добила задатак да настави наступање, гони непријатеља у стопу и да заузме непријатељева упоришта на линији: Старо Петрово Село - Штивица - Доњи Црноговци - Старо Лазе - Бодоваљци - Врбе - Азупина. Непријатељ је својим заштитним деловима пружио мањи отпор на простору с. Старо Лазе, а јачи отпор у с. Бодоваљци. Пета бригада је у доста великом луку заобишла Нову Градишку с југа, усмерила своја дејства и силовитим нападом сломила непријатељеву одбрану и осло-

408) зб. НОР, Хсе, 1, док. 91.

бодила сва ова места наневши непријатељу значајне људске губитке. У 24 часа истога дана 5. српска бригада 21. дивизије и 3. крајишка бригада 1. пролетерске дивизије, дејствујући са линије: железничка станица - с. Првча, - с. Ковачевац, започеле су напад на непријатеља у Новој Градишки, коју су обе бригаде ослободиле у првим јутарњим часовима и наставиле наступање за разбијеним али још увек непотученим непријатељем. Услед недостатака муниције, артиљерија је само са неколико граната подржавала напад 5. и 3. бригаде, за разлику од непријатеља који је са једним топом и неколико бацача био веома активан.⁴⁰⁹

У овим борбама бригада је имала два погинула и три рањена борца, материјалних губитака није имала. Из непријатељског борбеног строја избачено је 50 војника (20 погинулих и 30 рањених), а заплењена је мања количина одеће и обуће.

ИЗ НОВЕ КАПЕЛЕ У РЕЈОН НОВСКЕ

У заповести штаба 21. дивизије ЈА од 24. априла за наступање и прогон непријатеља на правцу Нова Градишка - Окучани - Рајић - Новска - Липовљани - Банова Јаруга штабу 5. бригаде је наређено: »Дејствоваће лево од 4. бригаде, правцем с. Горице - с. Доњи Богићевићи - с. Гређани - с. Човац - с. Врбовљани - Конаци (к. 94) - Поповац уз главну комуникацију са својим главним, а мањим деловима и јачим патролама контролисати терен јужно од р. Саве и испитивати шуме које се у старом правцу налазе«.⁴¹⁰

Пета бригада нашла се 24. априла пре подне пред непријатељским положајима на линији: с. Драганић (јужно од Забрђа), триг. 142 - с. Горице - до реке Саве. Бригада је заузела полазне положаје за напад: десно од јужне ивице с. Драганић - лево кроз шуму према с. Горице - јужно до последњих кућа Горица. У току дана бригада је вршила жестоки притисак на непријатеља у с. Горице, на његовом десном боку (према р. Сави). У 16 часова извршен је силовити напад, али услед огорченог непријатељског отпора, није успео. Око 21 часа два

⁴⁰⁹> АОС, к. 252, ф. 4, док. 49, *Извештај штаба 21. дивизије ЈА*, к. пов. бр. 43, од 24. априла 1945. године, штабу 1. армије ЈА о борбама вођеним 23. априла 1945. године.

⁴¹¹> АОС, к. 260, б. ф. 10, рег. бр. 46-6, *Заповест штаба 21. дивизије*, оп. бр. 53, од 24. априла 1945. године, у 17.30 часова *штабовима потчињених јединица за наступање правцем Нова Градишка - Банова Јаруга*.

батаљона (2. и 3.) врше поновни напад на непријатеља, уз претходну артиљеријску припрему. Међутим, како су се батаљони кретали по чисто брисаном простору, који је непријатељ успешно контролисао митраљеском и артиљеријском ватром, ни тај напад није успео. Око 23 часа започело се са трећим нападом на непријатеља у с. Горице. Овога пута 3. чета 2. батаљона успела је да се провуче на левом боку непријатељске одбране и да га угрози на јужној страни с. Горице. Под притиском 5. бригаде непријатељ је најпре повукао своју главнину, а затим и заштитничке делове, па је бригада кренула у гоњење.⁴¹¹⁾

Бригада је овога дана изгубила 68 бораца и старешина, од којих 15 погинулих и 53 рањена. Материјалних губитака није било. Заробљено је 68 непријатељских војника, уништена четири камиона и три топа са муницијом. Заплењено је 60 артиљеријских граната и 20 пушака са муницијом.

Цела дивизија водила је овог дана, 24. априла, жестоке борбе почев од 12.30 часова па преко целе ноћи, када су ослобођени и Горња Трнава на десном и Горице на левом крилу дивизије. Непријатељска артиљерија била је активна. Целог дана 24. априла тукла је наше предње делове бацачима и противтенковским топовима, али доста несигурно и непрецизно, па није било људских губитака од непријатељске артиљерије. Свим бригадама био је придодат по један дивизион из артиљеријске бригаде 21. дивизије, који су били попуњени муницијом, њихово тактичко дејство било је веома успешно, потпомагали су своје пешадијске јединице тукући пре свега непријатељска артиљеријска гнезда, артиљерију и његове изражене отпорне тачке.⁴¹²⁾

Са гоњењем потученог непријатеља настављено је и 25. априла већ у раним јутарњим часовима.

Пета бригада, на левом крилу дивизије, кретала се правцем с. Дубовад - с. Човац - с. Врбовљани - с. Кленик. У близини с. Кленик јединице 5. бригаде наишле су на 58 логораша који су успели да побегну из усташког концентрационог логора у Јасеновцу. Бригада је наставила покрет преко шуме Кленовача и Гуљ поља и око 9 часова заједно са деловима 4. бригаде избила на просторију Камаре, и после краће борбе,

⁴¹¹⁾ к. 257, А, рег. бр. 45-3/2, *Извештај Обавештајног одељења 1. армије ЈА*, а видети и *Операцјски дневник 5. српске бригаде*, као под 600.

⁴¹²⁾ АОС, к. 252, ф. 4, док. 55, *Извештај штаба 21. дивизије*, к. пов. бр. 43, од 25. априла 1945. године штабу 1. армије ЈА, о борбама вођеним на дан 24. априља 1945. године.

делови 5. бригаде разбили су мање непријатељске делови у шуми Окланак. Бригада је избила на Камаре, на одсеку: Дренова Међа (триг. 102) - Гачко поље.

На западној обали речице Капљенац 5. бригада је наишла на јако утврђене непријатељске положаје које су поседали делови 1231. пука 41. тврђаваске пешадијске дивизије (немачке) што су се ту претходних дана утврдили и одатле пружали огорчени отпор на линији Рајић - до железничке пруге - југозападно од к. 88 - канал према к. 89, а по дубини је посео шуму Греда. Својом митраљеском и минобацачком ватром непријатељ је покривао скоро цео претпростор, на коме није било много заклона. Терен је био мочваран, у ово доба године са много бара и мањих увала испуњених водом. Био је то отворени и брисани простор који се лако могао држати под сталном ватреном контролом.

Пета бригада је заузела полазне положаје за напад на линији: према шуми Греда - с. Богићевићи - шума Ослинак, у којој се налазио и штаб бригаде. Удаљеност од непријатељских положаја била је свега 600-800 метара. Десно од 5. налазила се 4. а лево (на предњој ивици шуме Јасен) била је 31. српска бригада, са којима је одржавана редовна веза. Поседање положаја 5. бригаде подржавала је минобацачка и артиљеријска ватра делова бригаде и дивизије. Веома активна је била и непријатељска артиљеријска ватра, са преко стотину граната избачених на положаје бригаде.

Пета бригада је у току дана вршила неколико узастопних напада, али је увек била одбијена јаким непријатељским противнападима, потпомогнута јаком артиљеријском и бацачком ватром.

Према операцијском дневнику штаба 5. бригаде овога дана погинула су четири борца, а рањено је 12 и тројица контузована. Заробљено је 30 непријатељских војника, највише домобрана и неколико Немаца и усташа.

У времену од 22. до 25. априла (закључно) 5. бригада је у саставу дивизије учествовала у разбијању више узастопних, добро утврђених и огорчено брањених непријатељских положаја, и поред ограничене артиљеријске подршке и већег броја природних препрека, продрла око 60 км на запад, по 20 км на дан. Покрет је извођен брзим темпом, дубље се продирало у непријатељску одбрану. До изражаја је дошла добра физичка кондиција бораца и старешина, а успех је гарантовао високи борбени морал свег људства 5. бригаде.

ПРОБОЈ ФРОНТА НА РЕЦИ ИЛОВИ

Штаб 21. дивизије је ујутру 26. априла добио задатак да са својим јединицама линију борбеног контакта са непријатељем продужи удесно, ка северу од Новске. Са тим циљем штаб дивизије наређује нове борбене задатке својим бригаама, на штабу 5. бригаде наређује да своје положаје преда 4. српској бригади, да се пребаци преко комуникације и железничке пруге да до мрака избије на просторију с. Брезовац.

Бригада је одмах извршила покрет правцем: с. Боровац - Голо брдо - с. Рајчићи - с. Алавудци - с. Горње и Доње Кричко и сместила се на просторију с. Брезовац. Бригада је пред мрак избила на додељену јој просторију и заузима положаје на одсеку: к. 210 - к. 189, оријентишући се према непријатељу.

Пред 5. и 21. бригадохм 21. дивизије налазили су се делови 1232 пука 41. дивизије и делови 3. хрватске (ушашко-домобранске) дивизије.

У напад на непријатељске положаје, 5. бригада је кренула са 2. батаљоном на левом и 1. батаљоном на десном крилу, са главним правцем удара према селу Ливађани. Непријатељ је, искористивши канал и ширину као природне препреке, дочекао бригаду на брисаном простору већ при подилажењу новим положајима густом и јаком артиљеријском и минобацачком ватром. После неколико узастопних покушаја њених делова да продру у непријатељске положаје, бригада се повукла на полазне положаје за напад, на које је непријатељ избацио преко стотину артиљеријских граната. Упечатљива су сећања бораца Добривоја Милића на неколико напада бригаде и контрапада непријатеља на ивици густих шума око овог села, која је неколико пута прелазила из руке у руку. Непријатељ је давао огорчени отпор, био је обилно потпомаган артиљеријском и бацачком ватром, у борбу је стално убацивао нове снаге, и тек у ноћи био је скршен његов отпор.

У борбама код села Ливађана, 26. априла, бригада је имала само једног лакше рањеног, једног контузованог, а непријатељски губици нису утврђени.

После разбијања његове одбране непријатељ се повлачио на линији: Јасеновац - Новска - Банова Јаруга - река Илова и даље ка северу. Непријатељ је успео да задржи 21. дивизију на линији: Крич - Рајић - Гачко поље. Штаб 21. дивизије добио је задатак да са својим јединицама и у садејству са 1. пролетерском дивизијом разбије непријатеља на линији: Субоцки

Град - Нови Грабовач - Козарица - Липовљани, да пресече комуникацију Београд - Загреб и да одсече непријатељске групације код Новске и код Липовљана.

На дан 26. априла штаб 21. дивизије издао је оперативну заповест, у којој је штабу 5. бригаде било наређено: »Пета бригада кренуће из с. Брезовац поред шуме северно од Субоцког Града (к. 198), тек пролазећи село Субоцки Град у борбеном поретку преко к. 201 и с. Козарица са јужне стране на к. 217, к. 198 у правцу жел. станице Липовљани с југа напасти с. Липовљане обезбеђујући се према с. Нова Субоцка. Продирање бригаде треба бити врло брзо, без обзира на мање групе непријатељама које би евентуално успоравале са бока Село Козарицу ликвидирати у налету. За борбу развити сва своја три батаљона, а пратећа оруђа гурнути у стрељачком строју, а нарочито противколске топове, који морају брзо и ефикасно садејствовати предњим деловима«. ⁴¹³ За подршку 5. бригади командант 21. артиљеријске бригаде је одредио 1. дивизион (састава две батерије пуковских и једна батерија бацача), да јој помаже ватром и покретом у извршењу њеног задатка.

У току ноћи 26/27. априла бригада је вршила демонстративне нападе на непријатељеве положаје ради откривања његових ватрених тачака и распореда његових оруђа, али се у нападу није успело, јер се непријатељ упорно бранио. Непријатељска артиљерија била је мало активна и непрестано је тукла положаје 5. бригаде и 21. артиљеријске бригаде. Активна је била и артиљерија 21. дивизије ЈА, која се у току 26. априла пребацила из рејона с. Борова у рејон с. Ливађа. ⁴¹⁴

Са нападима на непријатељске положаје делови 5. бригаде наставили су и 27. априла. Бригада је кренула из села Брезовац, поред северне ивице шума Субоцки Град, према к. 201. На овом простору непријатељ ју је дочекао јаком пешадијском и артиљеријском ватром и приморао је да се заустави и да заузме положаје: непосредно испред к. 201 - река Субоцка (према к. 198) - узводно реком за око 600 метара. Трећем батаљону, који се налазио у тактичкој резерви бригаде, у 12 часова наређен је покрет и он је посео положаје до к. 201 па удесно до ивице шуме села Ловска, везујући се десно са јединицама 1. пролетерске дивизије.

⁴¹³ АОС, к. 260, Б, ф. 10, 46-7, *Заповест штаба 21. дивизије ЈА*, оп. бр. 55, од 26. априла 1945. године у 23.15 часова команданту артиљерије XXсе дивизије.

⁴¹⁴ АОС, к. 260, Б, ф. 10, док. 46-8, *Борбена заповест бр. 135, штаба артиљеријске бригаде 21. дивизије за дан 27. април 1945. године*, издата у 4 часа.

Први дивизион 21. артиљеријске бригаде додељен за подршку 5. бригади поставио је своје батерије на просторији западни део с. Ловска, према к. 214. Остале артиљеријске јединице 2. дивизије дејствовале су са просторије између села Ливађани и Субоцки Град. Делови бригаде одмах су се укопали на овим положајима.

Делови 2. батаљона, у поновљеном нападу на непријатеља на к. 198, успели су да дођу до ивице ове коте (Субоцки Град), али су ту задржани јаком непријатељском ватром. Повлачење у току дана било је немогуће, па се батаљон повукао са достигнуте линије тек у сумрак.

Непријатељ је око 15 часова, 27. априла, извршио противнапад на десно крило бригаде (3. батаљон), уз јаку претходну артиљеријску припрему, али без успеха, уз велике људске губитке повукао се на своје полазне положаје за напад. Противколска оруђа 5. бригаде са видним успехом тукла су непријатељске положаје на ивици с. Субоцки Град и у самом селу.

Непријатељска артиљерија била је необично активна преко целог дана тукла положаје 5. бригаде и њену резерву са простора с. Субоцки Град (лака) и са простора с. Козарица (тешка артиљерија). Непријатељски минобацачи су успели да ућуткају један противколски топ 5. бригаде.

Бригада је у току ових борби имала 14 избачених из строја, од којих девет погинулих и петорицу рањених. Изгубљен је један митраљез. Непријатељски губици били су значајни, али нису утврђени.

Обе бригаде 21. дивизије (5. и 31) вршиле су 27. априла повремене силовите нападе на непријатељева упоришта, у којима се непријатељ добро и јако утврдио и јаком митраљеском, бацачком и артиљеријском ватром одбијао све нападе јединица 21. дивизије, а повремено је вршио и противнападе.⁴¹⁵⁾ Пета бригада нападала је овога дана на непријатеља са својих положаја на десном крилу 21. дивизије, на линији ивица с. Ловска.⁴¹⁶⁾

У току 28. априла 5. бригада налазила се на положајима на линији: комуникација Липик - Новска, код села Брезовац (лево) и Ловска - Блатушко брдо (десно), на десном крилу дивизијског борбеног распореда и положаја. Време је било

⁴¹⁵⁾ АОС, к. 252, ф. 5, док. 9-1, *Борбени извештај штаба 21. дивизије*, к. пов. бр. 43, од 28. априла 1945. године штабу 1. армије ЈА о борбама вођеним 27. априла 1945. године.

⁴¹⁶⁾ АОС, к. 252, ф. 5, док. 9-2, *Списице борбеног распореда јединица 21. српске ударне дивизије на дан 28. априла 1945. године*.

кишовито. Долазило је до спорадичне обостране пуцњавае и артиљеријских и минобацачких дуела.

У 17.25 часова 28. априла непријатељ је почео јаку артиљеријску припрему, уз подршку бацача. Делови 1232. пука 41. дивизије (немачке) започели су нападе на лево крило и центар положаја 5. бригаде, преко простора Блатушко брдо па улево до јужне ивице с. Ловска. Непријатељев напад на положаје 5. бригаде био је потпомогнут јаком пешадијском и артиљеријском ватром. Борбени морал бораца и старешина 5. бригаде био је на високом нивоу, дисциплина одбрамбене ватре веома добра, па је непријатељев напад одбијен, уз његове велике људске губитке. Бригада је имала тројицу погинулих, 30 рањених, 30 контузованих и двојицу несталих. Непријатељ је имао 28 погинулих и далеко већи неутврђени број рањених.

Међутим, штаб 13. пролетерске бригаде самостално наређује повлачење својих делова из рејона с. Бујавица према к. 191 и запоседање положаја од к. 191 па путем до раскршћа за Ловску, не обавештавајући о томе штаб 5. бригаде. Тиме је био створен велики непосредни међупростор између батаљона 5. и 13. бригаде, који је непријатељ одмах посео и тиме опасно угрозио десни бок 5. бригаде. У таквој ситуацији штаб 5. бригаде одмах је прикупио своје мање делове из резерве (извиђачка чета и заостали делови аутоматичарске и противколске чете) и упутио их да поседну тај рејон. Иако је од штаба 13. бригаде енергично захтевано да са батаљоном изврши повратак остављених положаја овај то није учинио, па је 5. бригада морала и даље да остане у целини на одбрамбеним положајима.^{417>}

У један час по поноћи, 29. априла, непријатељ је обновио свој напад на положаје 5. бригаде, на десном крулу, у рејону 1. батаљона. То је био већ трећи напад од непријатеља у току два дана (28. и 29. априла), и проширивао се и на одсеку 31. бригаде. Нападо је јаким снагама и уз појачану артиљеријску и минобацачку ватру. Непријатељска артиљерија и минобацачи у току целе ноћи пружали су јаку подршку својим снагама у нападу и у одбрани. Непријатељски напад био је снажан и трајао је један сат, али је био одбијен.

Следећи напад непријатеља је извршио у 20.30 часова 29. априла јаким снагама, покретом једног батаљона и уз јаку подршку артиљерије и минобацача, а нарочито средњих и ла-

^{417>} АОС, к. 252, ф. 5, док. 14-1, *Борбени извештај штаба 21. дивизије ЈА, к. пов. бр. 43, од 29. априла 1945. године штабу 1. армије ЈА о борбама вођеним 28. априла 1945. године.*

ких бацача, са покушајем да освоји положаје 2. батаљона, али без успеха. Бригада је пружиала жестоки отпор и приморала непријатеља да се повуче на своје полазне положаје за напад.⁴¹⁸⁾

У 23 часа истога дана непријатељ је обновио напад на к. 201, лево крило 5. бригаде, али је и он остао безуспешан после осетних губитака који су му нанети. Код бораца 5. бригаде борбени морал био је заиста висок, докивали су непријатељу: »Хајте што брже нама!« Непријатељу су нанети велики људски губици и одбијен је са ових положаја.⁴¹⁹⁾

У борбама вођеним овога дана борци 5. бригаде врло добро су користили своје положаје и оружје одбијајући успешно сваки напад непријатеља. Приликом одбијања ових непријатељских напада бригада је имала једног погинулог, 19 рањених и једног контузованог, без материјалних губитака. Непријатељ је имао далеко већи број избачених из борбеног строја. Процењивало се да је одвлацио своје мртве, јер је само на сектору 5. бригаде нађено 25 лешева мање него претходне ноћи. Од непријатеља је заплешен један пушкомитраљез »шарац« са муницијом. Плен би био далеко већи, али је непријатељ приликом сваког противнапада односио оно што је раније оставио.

На дан 29. априла у бањи Липик Дивизијски комитет *КПЈ* одржао је састанак и оценио да су све јединице дивизије у потпуности извршиле постављене им борбене задатке и да је борбени морал бораца и старешина на висини. Том приликом утврђено је да је од почетка офанзиве на Сремском фронту 5. бригада имала највећи број избачених из борбеног строја - њих 808 у много успешних борби против далеко јачег непријатеља. Закључено је да је у сталним борбама и напорним маршевима ослабљена борбена способност свих бораца и да је потребно дивизији дати дужи одмор, који би се искористио за интензивнију борбену и војну обуку и политички рад. Међутим, времена за одмор није било. Офанзива против непријатеља настављена је свом жестином. Борци и старешине су улагали натчовечанске напоре како ни у једном моменту не би изгубили борбени контакт с непријатељем, нити му дозволити да организује јача одбрамбена упоришта, а још мање линију положаја.

⁴¹⁸⁾ АОС, к. 252, ф. 5, док. 14-2. Скица распореда 21. српске ударне дивизије на дан 29. априла 1945. године.

⁴¹⁹⁾ АОС, к. 253, ф. 1, док. 2, Борбени извештај штаба 21. дивизије ЈА, к. пов. бр. 43, од 1. маја 1945. године штабу 1. армије о борбама вођеним 30. априла 1945. године.

Непријател. је наставио са нападима на *положаје* 5. бригаде и 30. априла с очитом намером да осигура несметано извлачење своје главнине према Загребу.

Ујутро, у 3 часа, непријатељ је са мањим снагама покушао напад на центар и десно крило *положаја* бригаде, али без артиљеријске подршке. Напад је био одбијен.

У току 30. априла 1. дивизион 21. артиљеријске бригада придодат 5. бригади за подршку, био је повучен у састав своје бригаде. Противколска оруђа 5. бригада је поставила на *положајима* код с. Ловска (два на јужној ивици села и два у рејону к. 196).

У ноћи између 30. априла и 1. маја непријатељ је започео са повлачењем својих снага са *положаја* на реци Илови.

Тачно у 21.25 часова непријатељ је јаким снагама без артиљеријске припреме започео напад на центар *положаја* бригаде - 1. батаљон, али је био дочекан енергичним и упорним отпором бораца бригаде и после 30 минута повукао се на своје *полазне* *положаје*. Истовремено је вршио жестоки напад и на десно крило бригаде - 3. батаљон, одакле је такође одбијен.

У 22.30 часова је поново прешао у противнапад, уз јаку истовремену подршку артиљерије и минобачача, на *положаје* 1. и 3. батаљона с циљем да их одбаци са њихових *положаја*, али је и овога пута одбијен уз осетне људске и материјалне губитке.

Бригада је имала два рањена борца, а непријатељ 45 погинулих и далеко већи број рањених.

О жестини борби које је 5. бригада водила против непријатеља од 26. до 30. априла 1945. године у троуглу Липик - Окучани - Новска речито говоре подаци о обостраним људским и материјалним губицима.

Из борбеног строја 5. бригаде избачена су 104 бораца и старешине од којих 13 погинулих (девет код Ливађана, тројица на Блатушком брду и један код Субоцког града) затим 57 теже и лакше рањених, 32 контузована и двојица пестала (заробљена).

Људски губици непријатеља нису могли бити утврђени, али се из података наведених у операцијском дневнику 5. бригаде долази до укупне цифре од око 208 војника и старешина које је бригада избацила из његовог борбеног строја, од којих 98 погинулих и далеко већи број рањених, не мање од 110.

Материјални губици нису били велики, обе стране изгубиле су по један пушкомитраљез.

Са почетком у 23 часа 1. маја бригаде 21. дивизије наставиле су гоњење непријатеља и до ујутру 2. маја протерале га са свих дотадашњих линија. Непријатељ се организовано повлачио и дивизија је ослободила многа села.

Непријатељ се повлачио у правцу с. Липовљани.

Када су патроле и извиђачки делови из 5. бригаде приметили да се непријатељ око 0.30 часова 1. маја почео повлачити са својих истурених положаја, батаљони су кренули за њим и већ око 2.30 часова стигли на линију западна ивица с. Бујавица (2. батаљон) - к. 222 и према селу Нови Грабовац (1. батаљон) и удесно од ових положаја (3. батаљон). Непријатељ је оставио многа минска поља у претпростору па су 1. и 3. батаљон морали да скрену са својих праваца. Приликом покрета ка новим положајима бригада је имала четири рањеника, који су наишли на нагазне мине. Време је било кишовито.

Пред фронтом 5. бригаде непријатељ је запосео положаје на линији: мост на комуникацији Торови - Липовљани - Кривај, к. 143 - с. Јамарица, и то са мањим снагама. Пета бригада зауставила се на положајима, на линији: к. 181 - ивица шуме Буквик (2. батаљон) - ивица шуме Имовина - к. 134 (1. батаљон), а 3. батаљон био је у резерви. Противколска оруђа била су распоређена непосредно иза стрељачког строја. Наредњем штаба дивизије 5. бригади је додељена једна батерија топова, која се поставила на западној ивици с. Букови.

Тридесет прва и 5. бригада наступале су једним правцем и 5. бригада је ослободила места Субоцки Град, Нови Грабовац, Поповац и Бујавица у 13 часова, а затим ја наставила напредовање према Јамарици и Кривају, где је избила 2. маја пред вече.⁴²⁰⁾

Двадесет прва дивизија је 2. маја осванула на линији пред местима: Јамарица - Кривај (5. бригада) - Торови - Стара Субоцка (31. бригада) - Сигетац (4. бригада) на којој је (на узвишеним котима изнад ових села) непријатељ већ раније организовао своје одбрамбене положаје.

Пета бригада била је заустављена упорном непријатељском одбраном пред селима Јамарица и Кривај. По заузимању положаја бригада се одмах почела укопавати и ватром почела да туче непријатеља. Непријатељ није био много активан, а десно крило бригаде није ни осматрао. Противколска чета бригаде тукла је непријатеља гранатама из противтенковских

⁴²⁰⁾ АОС, к. 253, рег. бр. 11-2/7, Скице борбеног распореда 21. дивизије ЈА, за дан 3. маја 1945. године у 5 часова.

топова и бацача 82 мм. Својом артиљеријом непријатељ је са комуникације Кривај - Липовљани тукао бригадне положаје и просторију с. Торови.

У току дана и ноћи бригада је вршила мање, углавном демонстративне нападе и отварала пролазе у минским пољима пред овим селима. Минери из инежињеријског батаљона дивизије извадили су са ових минских поља преко 320 противпешадијских и противтенковских мина само на сектору с. Липовљани, што је говорило о намери да ове положаје привремено брани.⁴²¹

У овим сукобима бригада је имала седам погинулих и 20 рањених. Непријатељ је према подацима из операцијског дневника, за које је штаб бригаде био уверен да су тачни, имао 18 погинулих и 29 рањених.⁴²²

Пета бригада, ојачана пуковском батеријом артиљерије 21. дивизије, прикупљала је у току ноћи обавештајне податке о непријатељу и у 4 часа 3. маја кренула у напад на његове положаје у селима Јамарица и Кривај. Међутим, тада су добивени подаци да је непријатељ у току ноћи напустио ова села, па је 1. батаљон ушао у Јамарицу а 2. и 3. батаљон у Кривај. Штаб бригаде кренуо је такође за Кривај. Киша је престала да пада, време је било лепо.

Бригада је по наређењу штаба 21. дивизије кретала за непријатељем, али је била заустављена пред реком Иловом. Наиме, у 17.30 часова непријатељ је запалио Товарну плина као и цело насеље у близини фабрике. Избио је велики пожар који се надалеко видео. У 18 часова је јаком експлозијом непријатељ порушио мост на Илови и почео да се повлачи остављајући за собом јача заштитничка одељења.⁴²³

Бригада је добила задатак да нападне непријатеља са источне стране села Гојило - црква Св. Дух - к. 181 - к. 192 и даље, али је одгодила напад, јер се почело са изградњом прелаза преко реке Илове на сектору: шума Црни луг - пут који од Илове води ка цркви Св. Дух, к. 177. Прелаз је делимично био оспособљен тек од 24. часа и прелаз је почео око 1.30 часова 4. маја и завршен - прешла су два батаљона око 6 часова истога дана.

⁴²¹ АОС, к. 253, рег. бр. 11-1/7, *Борбени извештај штаба 21. дивизије ЈА*, к. пов. бр. 43, од 3. маја 1945. године, у 8 часова о борбама вођеним 2. маја 1945. године.

⁴²² *Операцијски дневник штаба 5. бригаде*, као под 321.

⁴²³ АОС, к. 260, V, рег. бр. 46-2/10, *Операцијски дневник штаба 21. артиљеријске бригаде* у времену од 19. 4. до 11. 5. 1945. године.

НА ПРИЛАЗИМА ЗАГРЕБУ

Јединице 21. дивизије су у рејону Збеговаче, 4. маја ујутро, широким фронтом прешле реку Илову и одмах запоселе положаје на линији у правцу Кутине и Шатровца. Јединице дивизије заједно са инжењеријским јединицама изградиле су провизорне мостове за прелаз артиљеријских и других тешких оруђа и комора.

Непријатељ, притиснут на свим правцима, повлачио се прихватам на појединим линијама, пружајући преко дана местимично жилав отпор. Непријатељ је посео десну обалу реке Илове на сектору од Рибогојства до реке Саве, по дубини укључно Кутина, са основним циљем да обезбеди организовано повлачење својих снага ка Загребу. Комуникације и правац Банова Јаруга - Дуго Село затварала је немачка 41. пешадијска (тврђавска) дивизија на положајима првог појаса одбране, док је 7. СС дивизија »Принц Еуген« затварала други појас одбране са предњим крајем у висини Кутине. Низводно (јужно) до реке Саве одбрамбене положаје посела је 3. хрватска (ушашко-домобранска) дивизија, а узводно, десну обалу Илове посели су делови 187. пешадијске дивизије. Набујала вода Илове се повлачила али је река још увек била ширине 16-18 метара и 2-4 метра дубине, мостови су били порушени, а није било газова. Била је то тешко еавладљива природна препрека.

Пета бригада, на десном крилу дивизије наступала је падинама Мославачке горе са задатком даљег гоњења непријатеља који је бранио на брзину уређене положаје на обали реке Лоње. Бригада је десно одржавала везу с 3. македонском бригадом 48. дивизије а лево са 4. бригадом 21. дивизије.

Пошто је у току ноћи извршила прелаз преко Илове, бригада је око 10 часова наишла на мање непријатељске заштитничке делове у рејону Св. Духа, разбила их и протерала а затим наставила покрет правцем Товарна плина - с. Шатровац - Српско Селиште - Миклушићи и избила на просторију шуме села Каменица. По избијању на линију: к. 330 - к. 247 - к. 310, борбеним распоредом: 2, 1. и 3. батаљон, бригада се оријентисала за напад на непријатеља у селу Каменица и да затим избије на комуникацију Кришћи - Поповача, код села Обедишче. Кретање у густој шуми било је отежано, батаљони су се споро кретали, па је 2. батаљон тек у 1.30 часова 5. маја избио на северну ивиду с. Каменице, у којој није наишао на непријатеља, а затим избио у с. Горња Јеленска, из које се непри-

јатељ повукао у току ноћи. На овом покрету бригада је заробила шесторицу усташа.^{424>}

Петог маја у 10.45 часова штаб 21. дивизије издао је борбену заповест оп. бр. 61 потчињеним бригадама да наставе гоњење непријатеља према Загребу, па је штабу 5. бригаде наређено: »Пета бригада са два батаљона 4. бригаде кренуће од р. Чазме преко с. Шушњари у правцу раскрснице и села Граберја са задатком овладавања са поменутом раскрсницом и одсецања Крижа од позадине. Покрет форсирати и обавезно данас до 16 часова овладати раскрсницом и селом Граберје.^{425,}

Штаб 21. дивизије наредио је да продирање ових двеју бригада (4. и 5) мора бити енергично: »Покрет и продирање ових двеју бригада мора бити врло дрско и смело како би бар одсекли делом растављене непријатељске заштитнице које се повлаче«. Штабу 5. бригаде било је наређено да по ликвидацији ових непријатељских упоришта крене пут Лупоглаве, ликвидирајући усупут с. Шћаповец и Придавац, у коме смислу требало је очекивати даља конкретна наређења.

Непријатељ је до 5. маја упорно и огорчено бранио линију положаја: Прњаворац - Новоселец - Окешинец, са којих је положаја одступио у 11.30 часова и запосео нову линију одбрамбених положаја које је раније припремио на десној обали реке Лоње. Брзо напредовање свих бригада 21. дивизије угрозило је намере непријатеља да стабилизује своје одбрамбене положаје. У времену од 2. маја (када је кренула у напредовање) па до 5. маја (закључно) бригаде су напредовале око 70 км, односно око 20 км на дан.

Дивизије је гонила непријатеља на широком фронту са све три бригаде: на десном крилу борбеног распореда дивизија била је 5. бригада, у средини 4. бригада, и на левом крилу 31. бригада. Штаб дивизије наређује тада штабу 5. бригаде да са својим батаљонима настави убрзани покрет и да нападне на непријатеља у рејону с. Шушњари и да избије на раскршће комуникације код с. Граберје (источно од Иванић-Града).

Бригада се кретала правцем: с. Горња Влахиничка - Компатор - Речица (кршка) - Паланчане и комуникацијом Паланчани - Шушњари, око 15.30 часова, избила на леву обалу реке Чазме. Бригада је прелазила реку следећим редом: 2. батаљон почео је пребацивање у 16 часова, 1. батаљон у 17.10 и одмах за њим 3. батаљон. У напад на непријатеља кренули су 1. и 2.

«4) 36. НОР, Хсе, 1, док. 112.

^{425>} Исто, док. 115

батаљон, док се 3. батаљон, иако у бригадној резерви развио за напад на десној обали Чазме, на одсеку од пута к. 101 - с. Шушњари. Приметивши прелаз 5. бригаде преко реке, непријатељ је отворио жестоку артиљеријску ватру на место прелаза код к. 101. У нападу на непријатеља батаљони су у с. Шушњари освајали, отимали готово кућу по кућу, јер је непријатељ давао огорчени отпор. Село Шушњари ослобођено је тек око 24 часа 5. маја. Један вод извиђачке чете бригаде избио је изненадно по непријатеља на комуникацију код к. 140 и заробио немачку минерску патролу, која је имала задатак да за собом диже у ваздух мостове и прелазе и тако онемогућио Немце да поруше неколико мостова на сектору к. 140 и с. Граберје.

У 6 часова 6. маја бригада је избила на раскрсницу путева Криж - Клоштер Иванић, на к. 115 и наставила да гони непријатеља. Пред селом Клоштер Иванић непријатељ је оставио мање заштитничке делове који су пружали мањи отпор и били протерани, и око 8 часова бригада је овладала и овим селом и наставила са гоњењем непријатеља све до ослобођења села Липовац.

Бригада је имала 18 рањених бораца и старешина, углавном од непријатељске артиљерије и минских поља, док је непријатељ имао 20 погинулих и 35 заробљених, а заплењено је осам неисправних и један исправни камион. Непријатељ је при бекству сам спалио 12 својих камиона.

По уласку јединица 5. бригаде у село Липовац, непријатељска артиљерија из рејона западно од Иванић-Града осула је густу и скоро полчасовну ватру на Липовац и на леву обалу реке Лоње.

Потискујући непријатеља на овом правцу, 5. бригада је 3, 4, 5. и 6. маја 1945. године ослободила многа села и насеља: Прњаворац, Шушњари, Шумењани, Совари, Собочан, Шћаповач, Предавац, Кришци, Чемерница.^{426>}

Шестог маја 1945. године непријатељ је јачим снагама бранио прилазе Загребу на линији: с. Комин - Св. Иван - Зелина - с. Лоњица - с. Грачец - с. Божјаковина - Дуго Село. Пред фронтом 21. дивизије непријатељ је посео и бранио положаје на линији: источна ивица с. Грачец (почев од к. 110) - источна ивица с. Прикај - Божјаковина и даље железничком пругом с. Шашковац - Дуго Село. Пред одсеком 5. бригаде непријатељ је јачим заштитничким деловима бранио положаје испред с. Пречец и Лупоглав и шуму Паровац.

⁴²⁶⁾ АОС, к. 253, рег. бр. 19/27-7, *Скица борби вођених на реци Лоњи 5. и 6. маја 1945. године;*

Пета бригада је 6. маја ујутро, у 5 часова, дошла у борбени контакт са непријатељским извиђачким деловима и патролама. У 12 часова све бригаде 21. дивизије заузеле су полазне положаје за општи напад на непријатеља, који је почео у 13.00 часова. Најтеже борбе 5. бригада водила је код села Тарно, где је погинуло осам а рањено преко десетак бораца и старшина.

Увече се непријатељ повукао са својих положаја испред села Пречец и шуме Паровец, пошто је претходно порушио мостове и прелазе на реци Лоњи и кренуо у правцу села Лупоглав - Дуго Село. Око 6 часова 7. маја бригада је са два батаљона заузела положаје на линији: к. 105 - с. Андриловец (северно од села) - ивица шуме Влахомир - Крчевина пустара - к. 108, док се један батаљон налазио у бригадној резерви изнад с. Горња Грета.

Око 7 часова бригада је дошла у борбени контакт са непријатељским деловима који су заузимали положаје за одбрану: са предстражама, а са главним снагама на линији: ж. станица Дуго Село - Шашковац, к. 121 - с. Лукаришће - к. 170 - 17.

Два батаљона 5. бригаде избила су на реку Лоњу око 8 часова 7. маја и из покрета напала на непријатеља који је пружио огорчени отпор из зиданих бункера и са положаја на обали реке. Први батаљон, који се налазио на десном крилу борбеног распореда бригаде, успео је да пређе реку Лоњу и да изврши силовити јуриш, али је и непријатељ извршио противнапад, горе него што су наши борци и стигли до његових положаја и потискује батаљон, тако да овај општи напад бригаде није успео.

Око 11 часова истога дана 2. батаљон врши напад на непријатеља и ослобађа село Андриловец.

Непријатељска артиљерија са положаја с. Лупоглав и с. Горња Грета дејствовала је преко делог дана на положаје 5. бригаде.

Тачно у 21 час 7. маја батаљони 5. бригаде поново прелазе реку Лоњу и поново нападју на непријатељске положаје и са њих збацују његове заштитнице. Око 4.30 часова успели су под јаким борбом да нападну и његове положаје у Лупоглаву, где је давао огорчени отпор. Бригада је у овим борбама имала велике људске и материјалне губитке, највише из 2. батаљона: шест погинулих у Лупоглаву, који су сви сахрањени на сеоском гробљу, и тројицу код с. Божјаковине, мада је бригада,

према подацима из Операцијског дневника, у овим борбама имала 21 погинулог, 51 рањеног и четири контузована.

У 6.30 часова бригада је заузела и положаје испред Горња Греда, у којем се сместио и штаб 5. бригаде. Непријатељ је у овим борбама имао 20 погинулих, а спаљено му је седам камиона. Непријатељска артиљерија из рејона с. Брцковљани, с. Лукаришће, Дуго Село била је активна, али са мало испалењених граната на положаје 5. бригаде.

Пета бригада је тако 6. и 7. маја ослободила села: Пречец, Лупоглав, Кусмановац, Андиловец, Горња Греда, избила пред нову линију непријатељског отпора и заузела полазне положаје за напад на линији: с. Речица - западна ивица с. Андриловец - испод к. 106, дуж железничке пруге.⁴²⁷⁾

У 19,30 часова 7. маја штаб 21. дивизије издао је заповест штабовима бригада и команди позадине, у којој је сасвим правилно проценио да непријатељев отпор још није скршен и да се очекују још увек жестоке борбе на прилазима самом Загребу, а нарочито на линији Сесвете - Крижевци, како би непријатељ себи створио што повољније услове за лакше и потпуно извлачење својих снага из Загреба, па је наредио бригадама да најупорније приступе ликвидацији непријатеља на положајима: Грачац - Бруковљани - Божјаковина - Дуго Село.⁴²⁸⁾

Пета бригада је око 12 часова 8. маја запосела железничку пругу и после жестоких борби, подржана дивизијском артиљеријом, тек у 16 успела да ликвидира непријатељска упоришта и да овлада главном комуникацијом, па је продужила да гони непријатеља. У овим борбама бригада је имала 10 погинулих и 22 рањена, док непријатељски губици нису утврђени, али се процењивало да су велики.

Око 23. часа 8. маја непријатељ је напустио своје положаје на линији: к. 106 - железничка пруга - с. Божјаковина - к. 178 - с. Бруковљани, оставивши на њима јаче заштитничке делове, са којима се бригада борила до 4 часа 9. маја. Непријатељ је извршио покрет према Дугом Селу, где је организовао нову линију одбране: с. Лактец - к. 127 - с. Главничница - с. Церје - к. 142 - источна ивица с. Краљеvec Сесветски, к. 106, коју је упорно и фантастично бранио свим расположивим оруђима

⁴²⁷⁾ АОС, к. 253, рег. бр. 1812/7, Скица интинерера 21. дивизије гоњења непријатеља, на дан 6. маја 1945. године.

⁴²⁸⁾ АОС, к. 260, V рег. бр. 46-12/10, Заповест штаба 21. дивизије ЈА, оп. бр. 62, од 7. маја 1945. године, у 19.30 часова штабовима бригада и команди позадине дивизије.

и оружјем. Испред својих положаја непријатељ је посејао густа минска поља којима је покушао да задржи или барем успори напад јединица 21. дивизије на овом сектору.

На дан 7. маја, међутим, штаб 1. армије издао је борбену заповест, оп. бр. 174, штабовима потчињених дивизија за ослобођење града Загреба, па је 21. дивизији наређено: »Напада правцем с. Сесвете - с. Дубрава - Максимир - Јелачићев трг - Савска цеста. Зона ширења: лијево десна зона 48. дивизије а десно с. Добродол - с. Новски - с. Доњи Пуковец - Максимирски бријег - Буковачка цеста - Звонимирова улица - Кулина бана трг - Зрињски трг - Казалични трг - Савска цеста - мост на реци Сави све закључно. Мостове на Сави обавезно посјести и спријечити њихово минирање. По заузимању града дивизија одмах врши покрет правцем: Подсусед - с. Брдовец - С. Брежице.⁴²⁹⁾

Седмог маја 1945. године од Генералштаба ЈА добијено је обавештење да је Немачка капитулирала: »Данас адмирал Дениц врховни командант немачке војске издао заповест свим немачким јединицама да се безусловно предају и обуставе борбу на свим фронтима. Према томе одмах упутите ултиматум свим немачким јединицама на вашем сектору да положе оружје. Са немачким заробљеницима правилно поступати. По заповести врховног команданта генерал Терзић«. ⁴³⁰⁾ Командант 1. армије, генерал-лајтнант Пеко Дапчевић, захтевао је од немачких команданта да предају своје јединице јединицама ЈА, али ови нису уопште одговорили на његов позив и борбе су настављене.⁴³¹⁾

Дивизија је наставила гоњење непријатеља у истом борбеном распореду, са 5. бригадом у средини, која се кретала путем Дуго Село - Краљеvec.

Време је било лепо и 8. маја 1945. године.

Са полазних положаја бригада је у 15 часова, подржана тенковима из Тенковског батаљона 1. армије, започела општи напад на непријатеља на положајима: с. Краљеvec - лево преко шуме - с. Церје, к. 170. Напад је био подржан и дејством 1. дивизиона 21. артиљеријске бригаде. Непријатељ је, у покушају да осујети напад јединица 21. дивизије, испалио преко 800 артиљеријских граната. Силовитим нападима 5. бригада

⁴²⁹⁾ 36. НОР, SI, 1, док. 117.

⁴³⁰⁾ 36. НОР, II, 15, док. 277, објашњење број 3. -Реч је о потписивању 7. маја 1945. године у Ремсу Претходног протокола о безусловној капитулацији свих немачких снага. Иначе акт о безусловној капитулацији ступио је на снагу 9. маја 1945. године у 1. час.

«1) 36. НОР, Xсе, 1, док. 116.

успела је да растроји непријатеља на свом правцу, да му нанесе велике људске и материјалне губитке и да га натера на повлачење главном комуникацијом према Загребу и десно кроз шуму, к. 121, с. Брестје. Непријатељ је давао местимични отпор, али га је бригада упорно гонила, не дозвољавајући му да се прибере и среди.

Бригада је имала 20 погинулих, 94 рањена и девет контузованих, а није било материјалних губитака. Из непријатељског борбеног строја бригада је избацила око 500 војника и старешина, од којих 200 погинулих и 300 заробљених, а заплете су и велике количине оружја, муниције и ратне опреме.

У ЗАГРЕБУ

Штаб 21. дивизије издаје 8. маја заповест у којој је штабовима бригада наредио даље наступање у правцу Загреба и задавање енергичног и завршног удара по непријатељу.

Петој српској бригади је наређено: »V бригада: Дејствоваће закључно главни друм са левим крилом а искључено с. Добродол - с. Новски - с. Буковец - Максимирски бријег - Буковачка цеста - Звониминова улица - Кулина бана трг - Зрињски трг - Савска цеста - Мост на реци Сави, са десним крилом. На десном крилу 5. бригаде дејствује 6. пролетерска дивизија, с којом одржавати тесне везе и садејствовати у борби.«⁴³²⁾

У току дана вршене су темељите припреме за напад на непријатеља на прилазима и у самом Загребу. Штаб бригаде одржао је састанак са штабовима батаљона и командама бригадних чета на којем је у потпуности изложена ситуација код непријатеља и његови положаји. Знало се, из обавештајних извештаја да је непријатељ у Загребу минирао многе јавне зграде и установе, па је штабовима батаљона указано да је непријатељ минирао Рокфелеров институт (Мирогојска улица), хотеле »Палас« , »Дубровник«, »Централ«, »Еспланада«, затим зграду немачке команде у Гајевој улици, као и неколико других већих јавних зграда. Због тога је извршена посебна кратка стручна обука минера, којима је посебно указано и на могућност да је непријатељ минирао чак и намештај у тим зградама, па су на ово упозорени и сви борци.⁴³³⁾ Свим борцима и ста-

⁴³²⁾ 36. НОР, ХСЕ, 1, док. 124.

⁴³³⁾ АОС, к. 260, V, рег. бр. 46-12, *Обавештајни извештај оперативног одсека штаба 21. дивизије*, оп. бр. 64, од 8. маја 1945. године.

решинама назначено је да је ово последња непријатељева одбрана на прилазима Загреба. Напад свих бригаа био је предвиђен за 12 часова 8. маја 1945. године. Посебно је свим бригадама било наређено: »Постављени задатак све јединице имају извршити у потпуности са највећом тачношћу и упорношћу«.

Све бригаде 21. дивизије започеле су 9. маја са силовитим нападима на непријатељеве положаје на прилазима Загребу. Борбе су вођене све до поподне. Нарочито је жесток отпор непријатељ давао код села Церја и Дубраве, где је 5. бригада имала 13 погинулих и двадесетак теже и лакше рањених. Тек предвече, по увођењу једног тенковског батаљона, 5. бригада је сломила отпор непријатеља и ослободила Церје, Сесвете, Бресје, Дубац, Ретковец и Дубраву и све јединице 21. дивизије биле су предвече непосредно пред уласком у Загреб.

Непријатељ је бежао према Загребачкој Гори и местимично се предавао, најчешће домобрани. Услед брзог надирања јединица 21. дивизије, непријатељ није успео да поруши све мостове, мада је при повлачењу све палио, остављајући иза себе потпуну пустош. Јединице 21. дивизије заплениле су много непријатељеве опреме, оруђа, која су остављана командама места и командама подручја да га превезу до сабирних центара.⁴³⁴⁾

Са борбама су јединице 21. дивизије наставиле 9. маја, са почетком у 3.30, и у 7 часова, уз подршку 2. тековске бригаде сломиле су непријатељев отпор код с. Чулинец, а затим и на прилазима Максимиру, те је око 5 часова дивизија ушла у Максимир, а у 7 часова у Загреб. Разбијени непријатељ у Загребачкој гори давао је местимични отпор, који је убрзо био сломљен, док су веће групе безглаво бежале у правцу северо-запада, а поједине су се предавале јединицама ЈА.

Бригаде су овога дана остале на достигнутим положајима, сем што су поједини батаљони бригада упућивани за уништавање непријатеља, прикупљање плена и заробљеника. У овом прочешљавању терена 5. бригада имала је једног погинулог и двојицу лакше рањених.

Дивизија је до подне 9. маја 1945. године избила на западну ивицу Загреба и посела линију положаја: Стењевац - Перјавица - Фратершћца.⁴³⁵⁾

⁴³⁴⁾ АОС, к. 253, ф. 7, рег. бр. 29, *Борбени извештај штаба 21. дивизије*, к. пов. бр. 43 од 9. маја 1945. штабу 1. армије ЈА о борбама вођеним 8. маја 1945. године.

⁴³⁵⁾ 36. НОР, Хое, 1, док. 133.

Десетог маја време је и надаље било лепо. Разбијени непријатељ није имао своје сталне положаје, већ су га јединице дивизије стално прогониле на сектору североисточно од предграђа и околине Загреба. Овога дана, према наређењу штаба дивизије, 5 бригада је повучена са својих положаја и сместила се и заузела положаје североисточно од предграђа Врапче. Два батаљона су извучена на положаје са задатком обезбеђења главне комуникације и железничке станице, а један батаљон био је у резерви. Штаб бригаде и остали делови били су у с. Врапче. Бригада је имала шест рањеника, а заробљено је 45 непријатељских војника и старешина. Према прикупљеним обавештајним подацима мање непријатељске снаге крстарице су овога дана у околини села Фратершница.

У времену од 12. априла до 10. маја 1945. године 5. српска бригада у саставу своје 21. дивизије (привремено у саставу 1. пролетерске дивизије) учествовала је у пробоју Сремског фронта и у завршним операцијама за ослобођење Југославије. У том времену борила се на правцу од Опатовца, преко Винковаца и Бакова, продирући кроз Мославину и Билогору, водила жестоке борбе на прилазима Загребу и ушла у Загреб, а затим све до Цеља наставила са чишћењем ове просторије од заосталих немачких, усташких и домобранских мањих група и читавих јединица непријатељске војске.

На том борбеном путу бригада је водила жестоке борбе за сламање десетак узастопних непријатељских одбрамбених линија, које су браниле немачке дивизије: 118 пешадијска, 22. пољско-ваздухопловна, 41. тврђавска пешадијска и злогласна 7. СС-брдска »Принц Еуген« дивизија, као и хрватска (усташко-домобранске) 3. и 6. дивизија. Свесни своје неминовне пропасти и пропасти немачког Рајха и његове марионетске творевине тзв. Независне Државе Хрватске, војници и старешине ових дивизија огорчено су се борили и бранили поседнуте положаје. Њихов борбени морал није опадао, напротив био је висок, јер су сви они желели живи да дођу до границе да избегну заробљавање на југословенској територији и да се, ако већ на то буду принуђени, предају Англо-Американцима.

Борбена обученост ових непријатељских дивизија била је висока. Биле су то искусне и у дугогодишњем другом светском рату прекаљене јединице, са искусним старешинским

кадром и са солидним познавањем ратне вештине и у нападу и у одбрани. Наоружање тих јединица било је врло добро. Имали су много артиљеријских (чак и тешких) оруђа и минобадача, повремено су у борбене окршаје уводили и тенкове.

У сукобу са непријатељем такве обучености и наоружања 5. српска ударна бригада 21. српске дивизије, и поред великих и драгоцених људских губитака и привремених повлачења на оближње полазне положаје за напад, редовно је побеђивала, захваљујући пре свега високом борбеном моралу својих бораца и старешина, изложених скоро свакодневним изванредним напорима. Свесни великог задатка који су пред њих поставили њихови народи и врховни командант, маршал Тито, борци су просто јуришали напред, и за непуних месец дана под свакодневним борбеним окршајима прешли преко 200 километара прострства.

На том борбеном путу 5. бригада је ослободила Опатовац, активно и одлучујуће учествовала у ослобођењу Бакова, а затим и свих тридесетак села на путу до обале реке Илове, ослободила Нову Капелу, Батрину, Били Бриг, Врбовац, па Старе Лазе, Бодоваљце и Лупину, а са 3. крајишком бригадом ослободила и Нову Градишку. Ослободила је потом села: Ливањани, Бујавица, Ловска, Козарица, Јамарица, Кривај, а на прилазима Загребу села: Шатровац, Миклеушка, Јеленска, Мословачка, Слатина, Колипатор, Граберје, Прњаворац, Шушњари, Шумечани, Савари, Собочани, Шчаповац, Предавац, Кршци, Чемерница, Краљеvec, Андриловец и нека друга, укупно преко четрдесетак села и неколико варошица (Баково, Нова Капела, Нова Градишка, Дуго Село).

У жестоких борбама са тако јаким и искусним противником 5. бригада је нанела непријатељу велике људске губитке. Из његовог борбеног строја избадила је 1326 војника и старешина, од којих 471 погинуо (највећим делом Немаца, мање усташа и најмање домобрана), затим 331 рањених (тај број је несумњиво већи, јер бригада није могла доћи до тих података), и заробила 524, од којих око 250 Немаца, око 50 усташа и 224 домобрана.

Не постоје детаљни подаци о ратном плену бригаде (они су највећим делом збирни у извештајима штаба 21. дивизије), али је тај ратни плен био заиста велики, и према подацима из операцијског дневника штаба 5. бригаде он износи: 340 комада оружја и оруђа (328 пушака, девет пушкомитраљеза »шарац«, два тешка митраљеза и један минобацач 50 мм) доста

муниције (60 артиљеријских граната, 500 метака за тешке митраље, 12 сандука са пушчаном муницијом), и нешто ратне и друге опреме (три телефона, три писаће машине), 15 исправних камиона. Јединице 5. бригаде уништиле су или запалиле и многа техничка средства непријатеља: 38 камиона, један теретни воз и три топа са муницијом.

У завршним операцијама за коначно ослобођење земље од окупатора и за победу социјалистичке револуције у скоро свакодневним борбама са далеко јачим непријатељем свих боја и врста 5. бригада је имала и високе и драгоцене људске и значајне материјалне губитке. У борбама од Опатовца до Загреба (од 12. априла до закључно 10. маја 1945. године) из борбеног строја бригаде избачена су 643 борца и старешине, од којих 132 погинула, 481 рањена, два нестала и 28 контузованих. Од 481 рањеника, њих око 60 било је теже рањено, и они су подлегли ранама у војним болницама, тако да је број погинулих и од рана умрлих бораца и старешина износи 192. Из борбеног строја бригаде избачена су 643 борца и старешине, значи преко 25% борачког и старешинског састава. Материјални губици бригаде у овим борбама нису велики. Изгубљено је само седам комада оружја (два мала минобацача, четири пушкомитраљеа и једна противтенковска пушка).